

Kansalaistottelemattomuus ei kuulu demokraattiseen oikeusvaltioon

Kansanedustaja Anna Kontulan osallistuminen aktivistien kansalaistoimintaan Israelissa palestiinalaisten aseman puolesta, on nostanut esille kansalaistottelemattomuuden keinona ajaa poliittisia tavoitteitaan.

Keskustelu on nopeasti osoittanut, että kansalaistottelemattomuuden käsite on monille täysin epäselvä. Vielä suurempi ongelma on tullut esille, kun hyvä kansalaistottelemattomuudet hyvät saavutukset historian kuluessa otetaan perusteeksi, jolla toimintaa puolustetaan.

Mutta ensin määritelmä. Kansalaistottelemattomuus poliittista, väkivallatonta ja lainvastaista toimintaa, jolla pyritään kiinnittämään huomiota johonkin yhteiskunnalliseen epäkohtaan ja saamaan muutoksia aikaan. Kansalaistottelematon on valmis vastaamaan tekojensa seurauksista kärsimällä mahdollisen rangaistuksen lainvastaisesta toiminnastaan. Lailliset mielenilmaukset eivät siis ole kansalaistottelemattomuutta.

Kansalaistottelemattomuuden historiassa on lukuisia onnistumisia, joiden kautta yhteiskunnallisiin epäkohtiin on kiinnitetty huomiota ja jonka avulla yhteiskuntaan saa onnistuttu muuttamaan demokraattisemmaksi ja oikeudenmukaisemmaksi. Gandhin toiminta Intian itsenäistymisen edistämässä lienee kaikkein tunnetuin esimerkki menestyksellisestä kansalaistottelemattomuudesta.

Onkin aina tärkeää tuoda esille se, missä kontekstissa kansalaistottelemattomuutta käytetään. Peruskysymys on, tarjoaako vallitseva järjestelmä mahdollisuuksia toimia lainmukaisesti. Toisin sanoen, kuinka demokraattisesta valtiosta tai muusta poliittisesta yksiköstä on kysymys?

Kansalaistottelemattomuuden oikeutuksen kannalta aivan keskeistä on juuri se, onko epäkohtiin mahdollista mahdollisuuksia vaikuttaa järjestelmän puitteissa? Jos laillisia keinoja ei löydy, kansalaistottelemattomuus on yksi mahdollinen vaihtoehto toimia. Koska se on määritelmän mukaan väkivallatonta, saattaa se olla myös moraalisesti hyväksyttävää.

Ydinasia on kuitenkin se, että kansalaistottelemattomuuteen ei pitäisi olla tarvetta toimivassa demokratiassa, koska demokratia tarjoaa kansalaisille mahdollisuudet vaikuttaa. Siksi kansalaistottelemattomuus (johon siis sisältyy aina lain rikkominen) on lähtökohtaisesti sopimaton toimintamalli demokraattiseen yhteiskuntaan.

Tätä ajatusta monien – erityisesti monien vasemmistolaisten ja vihreiden - näyttää olevan kovin vaikea niellä. Ollaan kuitenkin hyvin vaarallisella tiellä, kaltevalla pinnalla, jos demokraattisessa yhteiskunnassa ”hyvien asioiden” puolesta annetaan yleisvaltuutus rikkoa lakia. Kuka tai ketkä oikeutettaisiin päättämään, mitkä asiat ovat riittävän merkittäviä asioiden ajamiseksi lakia rikkomalla? Ei valistuneille itsevaltiaille, ei etujoukoille.

Tämän periaatekannan kanssa ei ole lainkaan ristiriitaista antaa tunnustusta niille historian kansalaistottelemattomille, jotka ovat edistäneet demokratiaa ja onnistuneet poistamaan yhteiskunnallisia epäkohtia.

Demokraattisessa yhteiskunnassa ei kuitenkaan valtakirjaa kansalaistottelemattomuuteen ole syytä antaa kenellekään. Jos ja kun kansalaistottelemattomuutta esiintyy, on sen oikeutusta syytä pohtia sitä kautta, kuinka suurten vääryyksien poistaminen on tavoitteena ja millaiset mahdollisuudet asianomaisella on protestinsa esittämiseen.

Kansalaistottelemattomuudella on pitkä ja hieno historiansa, mutta demokraattisissa oikeusvaltioissa sille ei jää juurikaan elintilaa. Poliittisen toiminnan päämäärien ja keinojen pitää olla sopusoinnussa keskenään.

Jukka Kekkonen

Oikeushistorian ja roomalaisen oikeuden professori

Helsingin yliopisto

p. 050 5255652